

УДК 783.6; 78.089.8; 314.743
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/74-1-17>

Ганна КАРАСЬ,
orcid.org/0000-0003-1440-7461
доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) hanna.karas@pnu.edu.ua

Уляна КОНВАЛЮК,
orcid.org/0000-0003-4920-0065
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри виконавського мистецтва
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) uliana.konvaliuk@pnu.edu.ua

НОТОВИДАВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ МУЗИКИ В ДІАСПОРІ ЯК ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ І НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Оскільки нотні видання є основною формою збереження і передачі художніх цінностей у музичному мистецтві, то дослідження їх продукування в українській діаспорі складає науковий інтерес. Метою нашої розвідки є з'ясування інституцій, які займалися друком та поширенням нотних видань духовної музики, ареали їх розміщення, типологія видань сакральної музики, постаті видавців, упорядників та композиторів, які продукували їх. Українська сакральна музика, яка була фактором збереження духовності і національно-культурної ідентичності, друкувалася представниками діаспори впродовж ХХ ст. у різних країнах світу і за різних обставин. В першу чергу найбільш популярними були різноманітні церковні співаники, колядники, які масово видавалися і перевидавалися. Оскільки більшість церковних хорів діаспори мали скромні виконавські можливості, найчастіше для них укладалися збірники літургійної та паралітургійної музики, які тематично об'єднували твори різних композиторів. Їх друкувала як православна, так і греко-католицька українські церкви. Осередками нотодрукування були: Колегія св. Йосафата в Римі, у Канаді – Є. Турула, видавництво Д. Ковча, у США – Науково-Богословський Інститут УПЦ у Баунд-Бруку (під редагуванням і впорядкуванням В. Завітневича). Упорядниками збірників сакральної музики виступали З. Лисько (Нью-Йорк), І. Трухлий, С. Чичула, М. Федорів (всі три – у Чикаго), А. Гноєвий (Міннеаполіс), о. прот. Андрій Двораківський (Нортгемптон) – всі у США, А. Гнатишин – у Відні (Австрія), А. Ситник (Аделаїда, Австралія) та інші.

Серед композиторів діаспори, які працювали в жанрах церковної музики і чий твори друкувалися, були: О. Кошиць, А. Гнатишин, М. Федорів, Ю. Фіяла, З. Лавришин, С. Спех та інші, а також священослужителі (о. І. Зяць). В центрі їх уваги – українські церковні співи візантійського обряду, які дбайливо зберігалися у своїй справжній ритуальній чистоті.

Духовна музична література композиторів діаспори розвивалася у трьох напрямках: 1-ий репрезентував авторські твори, власні композиції на канонічні тексти. Це насамперед циклічні форми церковного обряду (Літургія, Панахида, Вечірня, Утреня, Вінчання, Молебень); 2-ий – це обробка старовинних одноголосих богослужбових мелодій (тропарів, гласів); 3-тій – паралітургійна творчість: циклічні паралітургійні форми (хорові концерти), паралітургійні твори (пісні до Божої Матері, принагідні пісні до церковних святих і свят, фольклоризована духовна спадщина (колядки, щедрівки, псалми, канти).

Ключові слова: нотні видання, нотовидавництво, сакральна музика, композитори, українська діаспора, духовність, національно-культурна ідентичність.

Hanna KARAS,
orcid.org/0000-0003-1440-7461
Doctor of Arts, Professor,
Professor at the Department of Music Education and Conducting Methods
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) hanna.karas@pnu.edu.ua

Uliana KONVALIUK,
orcid.org/0000-0003-4920-0065
Candidate of Art History,
Associate Professor at the Department of Performing Arts
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) uliana.konvaliuk@pnu.edu.ua

SHEET MUSIC PUBLICATIONS OF UKRAINIAN SACRED MUSIC IN THE DIASPORA AS A FACTOR IN PRESERVING SPIRITUALITY AND NATIONAL-CULTURAL IDENTITY

Sheet music publications are the Main form of the preserving and transmitting of artistic values in the art of music. The study of their production in the Ukrainian diaspora is of scientific interest. The purpose of our research is to find out

the institutions that were engaged in the printing and distribution of sacred music editions, the areas of their distribution, the typology of sacred music editions, and the figures of publishers, compilers, and composers who produced them.

The Ukrainian sacred music, which was a subject of preserving spirituality, national and cultural identity, was published by representatives of the diaspora during the twentieth century in diverse countries and under different circumstances. There were the widely popular various church singers and carols, which were extensively published and reprinted.

Since most church choirs in the diaspora had modest performance capabilities, they often compiled collections of liturgical and paraliturgical music that thematically combined works by different composers. They were published by Ukrainian Orthodox, Greek Catholic churches. The centers of music publishing were: The College of St. Josaphat in Rome, in Canada – E. Turula, D. Kovch's publishing house, in the USA – The Scientific and Theological Institute of the Ukrainian Orthodox Church (UOC) in Bound Brook (edited and compiled by V. Zavitnevych). The compilers of collections of sacred music were Z. Lysko (New York), I. Trukhlyi, S. Chychula, M. Fedoriv (all three in Chicago), A. Hnoevyi (Minneapolis), Father Archpriest Andrii Dvorakivskiy (Northampton) – all in the USA, A. Hnatyshyn – in Vienna (Austria), A. Sytnyk (Adelaide, Australia) and others.

Among the diaspora composers who worked in the genres of church music and whose works were published were: O. Koshyts, A. Hnatyshyn, M. Fedoriv, Y. Fiyala, Z. Lavryshyn, S. Spekh, and others, as well as sacred ministers (Father Priest Zayats). They focus on Ukrainian church chants of the Byzantine rite, which have been carefully preserved in their original ritual purity.

The spiritual and musical literature of diaspora composers developed in three directions: The first represented original works, their own compositions on canonical texts. These include primarily the cyclical forms of church rites (Liturgy, Memorial Service, Vespers, Matins, Wedding, Prayer Service); the second aspect is the arrangement of ancient monophonic liturgical melodies (troparions, hymns); the third is paraliturgical creativity: cyclic paraliturgical forms (choral concerts), paraliturgical compositions (songs to the Mother of God, occasional songs for church saints and holidays), and folklorized spiritual heritage (carols, shchedrivky is a type of Ukrainian folk song traditionally sung during the Christmas season. It could be translated as «christmas carols», psalms, cantos).

Key words: sheet music publications, music publishing, sacred music, composers, Ukrainian diaspora, spirituality, national and cultural identity.

Постановка проблеми. Неодмінною умовою розвитку музичної культури є видавнича та ното-видавнича справа, адже нотні видання є основною формою збереження і передачі художніх цінностей у музичному мистецтві. Знаходячись у статусі національної меншини в будь-якій країні проживання, українці переборювали ряд труднощів для налагодження випуску нотної та музикознавчої літератури в діаспорі. Цією справою займалися різноманітні видавництва і книгарні, а також спеціалізовані музичні видавництва. Українська сакральна музика друкувалася ними впродовж ХХ століття у різних країнах світу і за різних обставин. В першу чергу найбільш популярними були різноманітні церковні співаники, колядники, які масово видавалися і перевидавалися.

Аналіз досліджень. Згадки про окремі видавництва та видання сакральної музики знаходимо у публікаціях діаспорних авторів П. Божика (Божик, 1927), М. Дитиняк (Дитиняк, 1998), В. Завітневича (Завітневич, 1960), С. Мудрого (Мудрий, 1984), С. Наріжного (Наріжний, 2008), Р. Придаткевича (Придаткевич, 1973). Постаті видавця Якова Оренштайна присвячене дослідження І. Монолатія (Монолатій, 2015). Про особистість упорядника багатьох видань сакральної музики Василя Завітневича написана книга Т. Миронюка (Миронюк, 2011). На основі багатьох джерельних матеріалів у монографії Г. Карась найбільш повно розкрити ця проблематика (Карась, 2012).

Мета статті – з'ясування інституцій, які займалися друком та поширенням нотних видань

духовної музики, ареали їх розміщення, типологія видань сакральної музики, постаті видавців, упорядників та композиторів, які продукували їх.

Виклад основного матеріалу. Книгарні стали першою інституцією не тільки продажу нотної літератури, але і її продукування. «Руська книгарня» у Вінніпезі (Канада) була заснована у 1907 році Франком Доячком, у 1920-х роках вона була перейменована на «Українську книгарню» (Божик, 1927: 77). Її каталог на 1920 рік, виявлений нами в Державному архіві Чеської Республіки, засвідчує широкий вибір співаників з українськими народними та церковними піснями, Літургії на мішаний хор, вокальну та хорову літературу (для різних видів хорів) українських та зарубіжних композиторів (Каталог, 1920). Перша українська книгарня у центрі Нью-Йорка була відкрита у 1918 році під назвою «Січковий Базар», у 1927 році перейменована на «Сурму». Її засновник і власник – Мирон Сурмач, перетворив її на культурний центр, де часто збиралися музиканти. У Пітсбургу працювали книгарні «Говерля» і «Дністер». Особливо активно стали створюватися українські книгарні після Другої світової війни. У Нью-Йорку постали «Говерля» (власник Сидір Чарторійський) та «Арка» (заснована в 1950 році), яка існує до сьогодні. В цей час своє видавництво і книгарню з Аргентини до Чикаго переніс М. Денисюк і успішно працював довгі роки. Після його смерті книгарню у 1976 році перебрала парафія св. Володимира й Ольги, і вона діяла до кінця 1990-х років під назвою «Ставропі-

гія». До початку ХХІ століття існували книгарні «Українського видавництва» в Чикаго (до 2003), «Калина» у Баффало, «Сян» у Бостоні, «Українська книгарня» та «Український базар» у Детройті та інших містах. Працювали книгарні також при видавництвах українських газет. Українські книгарні в Америці (Нью-Йорк, Філадельфія, Клівленд, Чикаго, Пітсбург) продавали насамперед книги, видані у США та Канаді, а також в Галичині, на Наддніпрянщині та в Західній Європі. Поряд з книжковою продукцією тут пропонували широкий вибір нотної літератури, періодики та грамофонних платівок, а ще це були важливі українські культурні установи.

Серед відомих музичних видавництв української діаспори: Київ; Берлін; Ляйпціг – Музичне видавництво «Україна» (засновник Яків Оренштайн); у Відні (Австрія) – Бориса Тищенка, Загальноукраїнська культурна рада, Й. Дерра (Musikverlag Josef Dorr), А. Робічека; у Нью-Йорку – «Українська музична бібліотека», «Українська музична накладня» (засновник М. Гайворонський), «Українське Музичне Видавництво» (засноване 1929 року на чолі із М. Гайворонським, Л. Мишугою, Д. Галичиним, М. Сурмачем та ін.; проіснувало багато років, видання музичних творів відзначалося високою якістю) (Придаткевич, 1973: 186), «Свобода» (книгарня і видавництво – засновані у Скрантоні в 1904 році, перенесені до Нью-Йорку у 1906 році), «Говерля» (створена 1951 року М. С. Чарторійським), «Сурма», «Арка», видавництво Українського Музичного Інституту; у Вінніпезі (Канада) – «Музична накладня» М. Пасічняка; у Мельбурні (Австралія) – «Байда», «Арка»; у Великій Британії – «Українська Видавнича Спілка»; у Саскатуні (Канада) – «Українська Книгарня», у Вінніпезі (Канада) – «Український голос», «Осередок української культури й освіти», «Українська книгарня» (від 1907), у Німеччині – «Українське слово», «Дніпрова хвиля», «Сучасність», «Україна»; в Аргентині – «Українська книгарня».

Музичне видавництво «Українська накладня» (Київ; Берлін; Ляйпціг – засновник Яків Оренштайн), яке поширювало свою продукцію у США та Канаді, у 1920-х роках видало хорові твори О. Кошиця, К. Стеценка, у т. ч. релігійні.

Яків Оренштайн (1875–1942) – український видавець єврейського походження, громадсько-культурний і політичний діяч в Галичині і на Наддніпрянській Україні, засновник і власник видавництва «Галицька накладня» в Коломиї (з 1903) та «Української накладні» в Берліні і Ляйпцигу (1919–1932), які видавали універсальну бібліо-

теку під назвою «Загальна Бібліотека» (всього 230 томів), в т. ч. музичні твори (Монолатій, 2015). Він видає духовні твори О. Кошиця – «Співи на службі Божій Літургії», «Релігійні канти та псалми українського народу», «Українські колядки та щедрівки», «Українські колядки» (Дод.1: 24, 26–28), К. Стеценка – «Українські колядки та щедрівки» (Дод.1: 51).

Унікальними були випадки нотодруку в таборах для інтернованих після Першої світової війни. У таборі Олександрова Куявського (Польщі) Братство св. Покрови здійснило видання на шапірографі для задоволення релігійних потреб емігрантів, в т. ч. Вечірню та Ранню – псалми для дяка, текст для релігійних пісень (Наріжний, 2008: 36–37).

«Українська книгарня» В. Ляшкевича та С. Тарасюка, заснована у 1929 році в Буенос-Айресі (Аргентина), в 1935 році пропонує збірники та пісенники: «Коляди і щедрівки», «Церковні і відпустові пісні» (Одинока, 1935: 7).

«Українське Музичне Видавництво» у Баффало впродовж 1954–1975 рр. друкує вокально-хорові та фортепіанні твори Осипа Залеського (біля 30-ти випусків), серед них – солоспіви та колядки для співу у супроводі фортепіано (Дод.1: 21).

Духовні твори композитора і диригента церкви с в. Варвари у Відні Андрія Гнатишина неодноразово публікувалися видавництвами в Австрії – Й. Дерра (Musikverlag Josef Dörr), А. Робічека, Б. Тищенка та у США – «Сурма», Нью-Йорк (Дод.1: 12–17).

Українська Вільна Академія Наук у США в 1970 році здійснила повне видання духовних творів О. Кошиця під упорядкуванням Зеновія Лиська (Дод.1: 25).

Активно займалося видавничою діяльністю «Українське музичне товариство Альберти» (Едмонтон, Канада). У 1986 році тут надруковано збірку для фортепіано «Колядки і щедрівки» В. Барвінського, у 2000-му – спільно з Національною бібліотекою ім. В. Вернадського, Національною музичною академією ім. П. Чайковського (Київ) – духовну музику А. Веделя (Дод.1: 2).

Дванадцять духовних хорових концертів та Літургія св. Іоанна Золотоустого були підготовлені до друку, зредаговані при збереженні автентичності авторського тексту Володимиром Колесником. Для доступності творів чужомовним виконавцям під нотами підготовлено транслітерацію текстів. Видання містить статті: Тетяни Гусарчук про композитора А. Веделя та його творчість, переклад цієї статті англійською мовою В. Сергійчук і В. Мішалова, статтю В. Колесника про інтер-

претацію творів А. Веделя та її переклад англійською В. Мішалова. М. Дитиняк вважає, що «це видання – визначне явище у процесі відродження музичних скарбів минулого. Воно сприятиме формуванню нового, більш об'єктивного уявлення про творчість видатного композитора і ширше про музично-історичний процес в українському мистецтві XVIII ст. Воно уможливить доступ до цінної музики виконавців і дослідників, поставить ім'я Артема Веделя поруч з іменами видатних композиторів світу, одночасно сприятиме популяризації української культури та дасть поштовх до піднесення духовності національної свідомості й гордості нашого народу за свою культуру» (Дитиняк, 1998: 140).

Ще одним активним осередком друкування нотної літератури є «Український Музичний Фестиваль» у Торонто, який видає «Коляди і щедрівки для фортепіано» та «10 церковних пісень» для шкільних хорів і фортепіано в обробці Марти Кравців-Барабаш (Дод.1: 23; 29).

Оскільки більшість церковних хорів діаспори мали скромні виконавські можливості, найчастіше для них укладалися збірники літургійної та паралітургійної музики, які тематично об'єднували твори різних композиторів. Їх друкувала як православна, так і греко-католицька українські церкви. Від 1935 року в Колегії св. Йосафата в Римі діє «Читальня» як гурток студентів. Проведення концертів мало на меті привчати семінаристів до спільної праці та публічних виступів. З 1937 року студенти вже мають свою невеличку друкарню і за допомогою циклостилю друкують в т. ч. збірку догматів з нотами, «Службу Божу» О. Кошиця для чоловічого хору, у 1959-му перевидають «Напівник церковний», укладений о. О. Дзеровичем (Мудрий, 1984: 189–190).

У повоєнній Німеччині, у так званій таборовий період, українці видрукували нотні видання духовного змісту. Це: Літургія М. Леонтовича, Служби Божі, «Гласовий роспів Києво-Печерської Лаври», співаник духовних пісень, колядки (Дод.1: 11; 18; 19; 32; 66).

До тридцятиріччя Української Греко-Православної Церкви в Канаді прот. В. Слюзар видає церковні пісні для академій (Дод.1: 65). У 1970-х роках в Канаді світ побачили Літургії для мішаного хору М. Леонтовича і К. Стеценка (Дод.1: 33; 42; 50), в той час як в Україні вони була надруковані лише в 1990-х роках, «Служба Божа» прот. І. Заяця (Дод.1: 44), «Служба Божа» і «Панахида» Зеновія Лавришина (Дод.1: 30; 68).

На відзначення 150-річчя смерті Д. Бортнянського видавництво Д. Ковча надрукувало його

35 концертів (Дод.1: 20). До цього ювілейного видання було додано музикознавчу статтю П. Маценка та резюме англійською мовою сестри Ювеналії Марії Канюк. Це був перший том задуманого тритомного видання (другий том – 10 двохорових концертів, третій – літургійні пісні), однак, щодо двох інших томів нам не вдалось з'ясувати їх випуск.

Науково-Богословський Інститут Української Православної Церкви у Баунд-Бруку (США) в 1970-х роках здійснив ряд видань під редактуванням і впорядкуванням Василя Завітневича (1899–1983), що складають золотий фонд української духовної музики (Миронюк, 2011). В першому томі антології української пісні «Колядки і щедрівки» вміщено обробки М. Лисенка, М. Леонтовича, О. Кошиця (Дод.1: 1). Масштабним було видання збірника Літургійних співів, який присвячувався Тисячоліттю хрещення України-Руси (Дод.1: 22) і представляє антологію української Служби Божої: вміщено Літургії та її складові пісенні частини видатних українських композиторів XVII–XIX ст. (М. Березовського, А. Веделя, Д. Бортнянського, П. Турчанинова, О. Львова), представників нового напрямку духовної музики XX ст. (М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, Г. Давидовського, Я. Яциневича, П. Козицького, С. Людкевича, Г. Павловського, В. Новохатського, О. Завадського). Це розширене і доповнене попереднє видання під його редакцією (Дод.1: 48). В. Завітневичем упорядковані та видані також малопоширені в друці Всеношна (представлена двома частинами – Вечірня та Утреня), співи Постової Тріоди, Великої Суботи та Пасхи, канти і псалми (Дод.1: 5; 9; 10; 47; 49; 53). Щодо Всеношної, то, як писав упорядник у передмові до видання, це теж була перша спроба систематизації та випуску друком українського церковного співу в найкращих зразках його партесної музики з «восьмигласієм». Тексти творів було взято з перекладів УАПЦ в Україні, перевірених і відредагованих Комісією видання богослужбових книг Науково-богословського інституту УПЦ у США (Завітневич, 1960: 2–3). У двох виданнях «Співів з Постової Тріоди» редактор-упорядник мав на меті якнайповніше представити співи Страсного Тижня, відтворити найкращі зразки постового церковного співу, композиційно оформленого в Київському наспіві, наспіві Києво-Печерської Лаври, а також у творах українських композиторів. Під упорядкуванням В. Завітневича було видано панахиду К. Стеценка (Дод.1: 38). Ця своєрідна антологія складає золотий фонд української духовної хорової музики протягом трьох століть.

Значна частина хорової літератури друкувалася для потреб церковних хорів. Часто це були літургійні цикли різних композиторів. У США їх укладали Іван Трухлий (Дод.1: 35), Степан Чичула (Дод.1: 34), Анатоль Гноєвий (Дод.1: 6; 7; 37; 39: 41; 52), о. прот. Андрій Двораківський (Дод.1: 8; 36; 40) та інші.

Часто, композитори діаспори самостійно друкували свої релігійні твори. Так, Василь Безкоровайний у США друкує «Коляди і щедрівки на мішаний хор» (Дод.1: 4), Степан Спех з Німеччини укладає «Архиєрейську Божественну Літургію» у двох редакціях (Дод.1: 45; 46). Надзвичайно продуктивно у сфері церковної музики працював Мирон Федорів із США. Свої цикли він друкував у Філадельфії, Чикаго. Його перу належать дві «Служби Божі» (1967, 1982), «Єрусалимська утрєня», написана для хору «Славута» при церкві св. Миколая в Чикаго (1971), «Воскрєсна утрєня» (1967), «Велика Вечірня з Литією» (церковна ораторія) (1986), «Збірник співів Закарпатської Церкви» (1982), «Літургійні хорові твори для чоловічого хору», «Коляди», «Українські релігійні пісні» (Дод.1: 54–64) та інші.

Підготовка до святкування Тисячоліття Хрещення України зумовлювала творчість композиторів. Серед них канадські композитори – Джордж Фіала, який пише до цього ювілею «Millennium Liturgy. Літургія на Тисячоліття Хрещення України» (Дод.1: 67) та Зеновій Лавришин «Служба Божа. Літургія для мішаного хору», яка вийшла друком в «Бібліотеці української духовної музики.

У пам'ять 1000-ліття Хрещення Руси-України» (Дод.1: 31). Іноді керівники хорів були ініціаторами таких видань (Дод.1: 3). На пошану Патріархові Київському Мстиславу з нагоди 50-ліття Його Хіротонії і Апостольського служіння діаспора в Австралії підготувала збірку літургійних і церковних пісень (Дод.1: 43).

Висновки. Впродовж ХХ ст. у різних країнах поселення, незважаючи на об'єктивні труднощі, українці створювали різноманітні інституції для друкування нотної літератури. Її видавництво було зумовлене великим попитом на хорову літературу, яка домінувала над іншими видами, а також забезпечувала діяльність церковних хорів. Окремі зразки цієї продукції є унікальними, оскільки в Україні не видавалися, не перевидавалися і почасти є маловідомими. Для них характерне оригінальне художнє оформлення, висока якість друку. Основні музичні видання діаспори сакрального змісту не втратили свого значення донині і є актуальними як для дослідників, так і для виконавців. Українці в діаспорі зуміли зберегти і примножити сакральну музику, яка на рідній землі в умовах тоталітарного атеїстичного режиму була під забороною. Широка видавнича діяльність діаспори, яка активно пропагувала українську музику, відіграла важливу роль у поширенні музичної культури як серед еміграційного середовища, так і місцевого населення країн поселення, стала важливим фактором їх духовного збагачення, пробудження творчого потенціалу, фактором збереження національної і культурної ідентичностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божик П. Церков українців в Канаді: Причинки до історії українського церковного життя в Бритійській Домінії Канаді, за час від 1890–1927. Вінніпег: Канадський Українець, 1927. 335 с.
2. Дитиняк М. Українське музичне товариство. *Західноканадський збірник*. Ч. 3 / упор. Я. Славутич. Едмонтон, Канада, 1998. С. 128–140.
3. Завітневич В. Передмова. *Вєношина: Партитура, част.1: Вечірня* / [ред. і упор. В. Завітневича] / Науково-Богословський ін-т УПЦ в США, Музичний відділ. Нью-Йорк, 1960. С. 2–3.
4. Карась Г. В. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття: монографія. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2012. 1164 с.
5. Каталог Руської книгарні та українського видавництва у Вінніпегу (1920 р.). *Центральний державний Архів у Празі* (SUAP). Ф.1484 (UM), картон № 17, інв. №. 427.
6. Миронюк Т. Василь Завітневич – український церковний диригент США. Київ–Чернівці : [б. в.], 2011. 502 с.: іл.
7. Монолатій І. Вічний Жид з Коломиї. «Українець» Мойсеєвого визнання Яків Саулович Оренштайн. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2015. 464 с.
8. Мудрий С. Нарис історії української папської колегії св. Йосафата в Римі= Storia del Pontificio Collegio Ucraino di san Giosafat a Roma / Sofron S. Mudryj. Рим: Вид-во оо. Василіан, 1984. 197 с.
9. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч. 1. Вид. 2-ге, репринтне / відп ред. О. Купчинський. Львів–Кент–Острог, 2008. 372 с.
10. [Б. п.]. Одинока в Аргентині українська книгарня. *Українське слово*. Буенос-Айрес, 1935. 6 жовт., Ч. 40 (386). С. 7.
11. Придаткевич Р. Д-р Лука Мишуга і українська музика в Америці. *Лука Мишуга*: зб. / зредагував Антін Драган. Джерзі Сіті – Нью Йорк: Вид-во «Свобода», 1973. С. 173–193.

REFERENCES

1. Bozhyk P. (1927) *Tserkov ukrainsiv v Kanadi: Prychynky do istorii ukrainskoho tserkovnoho zhyttia v Brytiiskii Dominii Kanadi, za chas vid 1890–1927* [Church of Ukrainians in Canada: Background to the history of Ukrainian church life in the British Dominion of Canada, from 1890 to 1927]. Vinnipeg: Kanadskyi Ukrainets. 335 s. [in Ukrainian].

2. Dytyniak M. (1998) *Ukrainske muzychne tovarystvo* [Ukrainian Music Society]. Zakhidnokanadskiyi zbirnyk. Ch. 3 / upor. Ya. Slavutych. Edmonton, Kanada. S. 128–140. [in Ukrainian].
3. Zavitnevych V. (1960) *Peredmov* [Preface]. Vsenoshna: Partytura, chast.1: Vechirnia / [red. i upor. V. Zavitnevycha] / Naukovo-Bohoslovskiyi in-t UPTs v SShA, Muzychnyi viddil. Niu-York. S. 2–3. [in Ukrainian].
4. Karas H. V. (2012) *Muzychna kultura ukrainskoi diaspory u svitovomu chasoprostori XX stolittia* [Musical culture of the Ukrainian diaspora in the global time-space of the 20th century]: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Tipovit. 1164 s. [in Ukrainian].
5. *Kataloh Ruskoj knyhnarni ta ukrainskoho vydavnytstva u Vinnipehu* (1920 r.) [Catalog of the Russian Bookstore and Ukrainian Publishing House in Winnipeg (1920)]. Tsentralnyi derzhavnyi Arkhiv u Prazi (SUAP). F.1484 (UM), karton № 17, inv. №. 427. [in Ukrainian].
6. Myroniuk T. (2011) *Vasyl Zavitnevych – ukrainskyi tserkovnyi dyryhent SShA* [Vasyl Zavitnevich is a Ukrainian church conductor in the US]. Kyiv–Chernivtsi : [b. v.]. 502 s.: il. [in Ukrainian].
7. Monolatii I. (2015) *Vichnyi Zhyd z Kolomyi. «Ukrainets» Moiseievoho vyznannia Yakiv Saulovych Orenshtain* [Eternal Jew from Kolomyia. «Ukrainian» of Moses' recognition Yakiv Saulovich Orenstein]. Ivano-Frankivsk: Lileia NV. 464 s. [in Ukrainian].
8. Mudryi S. o. (1984) *Narys istorii ukrainskoi papskoi kolegii sv. Yosafata v Rymi* [Essay on the history of the Ukrainian papal collegium of St. Jehoshaphat in Rome] = Storia del Pontificio Collegio Ucraino di san Giosafat a Roma. Rym: Vyd-vo oo. Vasylian. 197 s. [in Ukrainian].
9. Narizhnyi S. (2008) *Ukrainska emihratsiia: kulturna pratsia ukrainskoi emihratsii mizh dvoma svitovymi viinamy* [Ukrainian emigration: the cultural work of the Ukrainian emigration between the two world wars]. Ch. 1. Vyd. 2-he, repyntne / vidp red. O. Kupchynskiyi. Lviv–Kent–Ostroh. 372 s. [in Ukrainian].
10. [B. p.] (1935) *Odynoka v Arhentyni ukrainska knyhnarnia* [A lonely Ukrainian bookstore in Argentina]. *Ukrainske slovo*. Buenos-Aires. 6 zhovt., Ch.40 (386). S. 7. [in Ukrainian].
11. Prydatkevych R. (1973) *D-r Luka Myshuha i ukrainska muzyka v Amerytsi* [Dr. Luka Myshuga and Ukrainian music in America]. Luka Myshuha: zb. / zredahuvav Antin Drahan. Dzherzi Syti – Niu York: Vyd-vo «Svoboda». S. 173–193. [in Ukrainian].

ДОДАТОК 1

Нотографія видань духовної музики

1. Антологія української пісні. Т. 1. Колядки. Щедрівки / [ред. і упор. В. Завітневича]. Нью-Йорк: Вид-ня Української православної церкви в США, 1967. 668 с.
2. Артем Ведель. Божественна Літургія святого Іоанна Золотоустого та 12 духовних концертів / під ред. Володимира Колесника. Київ; Едмонтон; Торонто, 2000. 384 с. [Шедеври Української Класичної Хорової Музики].
3. Архирейська Божественна Літургія св. Йоана Золотоустого на мішаний хор. Чикаго: Українська Католицька Єпархія св. Отця Миколая, хор «Славута», 1988. 40 с. (Видано з нагоди 1000-річчя Християнства в Україні).
4. Безкоровайний В. Коляди і щедрівки на мішаний хор. Buffalo, N. J. (USA), [Б. п.]. 8 с.
5. Велика Субота і Пасха / Зред. і впор. В. Завітневич [Науково-Богословський ін-т УПЦ в США. Музичний відділ]. Нью-Йорк, 1964. 207 с.
6. Великодні Служби. Північна. Рання години. Літургія (Антифони) / упор. А. Гноєвий. Міннеаполіс, Мінн., 1977. 8 с.
7. Вечірня Страсної П'ятниці. Партитура. Перший випуск. Партитура третій випуск / упор. А. Гноєвий. Міннеаполіс, Мінн., 1977. 30 с.
8. Вінчання на мішаний хор в українській і англійській мовах / зібрав і написав о. прот. А. Двораківський. Нортгемптон, Па. (США), 1967. 41 с.
9. Всеношна: Партитура, част.1: Вечірня / [ред. і упор. В. Завітневича] / Науково-Богословський ін-т УПЦ в США, Музичний відділ. Нью-Йорк, 1960. 264 с.
10. Всеношна: Партитура, част. 2: Утреня / [ред. і упор. В. Завітневича] / Науково-Богословський ін-т УПЦ в США, Музичний відділ. Нью-Йорк, 1961. 267 с.
11. Гласовий респів Київсько-Печерської Лаври українською мовою. Аранжував о. Петро Будний: партитура. Штудгарт: Вид-во «Пісня», 1946. 56 с.
12. Гнатишин А. Божественна літургія (Die Gottliche Liturgie)6 для триголосного хору а cappella: Kirchenslawisch. Deutsch, 1998. 141 с.
13. Гнатишин А. Літургічні пісні. Жіночий або молодечий хор. Служба Божа. Різні композитори. Додаткові пісні / зібрав і до тексту в укр. народній мові приробив С. Чичула. Чикаго, 1980. 28 с.
14. Гнатишин А. Молебень до Христа-Чоловіколюбця (Andacht zu Christus dem Menschenfreund) – для мішаного хору а cappella. Відень. 6 с.
15. Гнатишин А. Співаймо. Jugendlieder: пісні для української молоді у дво і трьох-голосному укладі в супроводі фортепіано: репертуар на національні релігійні свята. Musicverlag Josef Dorr Wien V, MCMLXXIV. 55 с.
16. Гнатишин А. Українські коляди – для мішаного хору = Ukrainische Wiehnachtslieder. Відень, 1991. 48 с.
17. Гнатишин А. Українські церковні пісні на всі свята для мішаного хору / передмова – о. Софрон Мудрий, організатор видання. Відень – Рим, 1986. 113 с.
18. Да ісравітса: о тебе радується [співаник]. Munich-Passing: Візитатура і адміністрація Греко-католицької церкви в Німеччині, 1946. 15 с.

19. Дві Служби Божі на мішаний хор / упор. О. Плешкевич. [Б. м., б. в.], 1947. 32 с.
20. Дмитро Бортнянський. 35 концертів. Духовні твори. Том. 1: Партитура. Ювілейне видання у 150-річчя смерті 1825–1975. Торонто, Канада: Видав Д. Ковч, 1974. 291 с.
21. Залеський О. Коляди, колядки, щедрівки для співу і фортепіяна. Баффало: Укр. муз. вид-во, 1965. 16 с.
22. Збірник літургійних співів присвячений тисячоліттю Української Православної церкви / [зредатував і впорядкував В. Завітневич]. Бавнд Брук, Нью-Джерзі: Видання УПЦ в США, 1979. 467 с.
23. Коляди і щедрівки для фортепіяну укладу М. Барабаш. Ukrainian Christmas carols easy piano arrangements by M. Barabash. Вид-во: Український музичний фестиваль. Ukrainian music festival]. Торонто: PRUT, 1975. 35 с.
24. Кошиць О. Релігійні канти та псалми українського народу: На мішаний хор [a capella] / Аранжував Ол. Кошиць. Київ; Ляйпціг: Україна. Українська Накладня, [1918–1920]. 30 с.
25. Кошиць О. Релігійні твори / за ред. Зіновія Лиська = Koshetz, Olesksander. Religious music / edited by Zenowij Lysko. Нью-Йорк: УВАН у США, 1970. 736 с.
26. Кошиць О. Співи на службі Божій Літургії Святого отця нашого Івана Золотоустого: Присвячую Вічній пам'яті незабутнього Ореста Івановича Левицького, члена Української Академії наук / Музику склав Олександр Кошиць (на підставі старовинного українського церковного співу). Київ; Ляйпціг: Україна. Українська Накладня; Львів: Книгарня Наук. Тов. ім. Шевченка; Berlin: Українська Накладня; Winnipeg Man: Ukrainiska Knyharnia i Nakladnia, [1922–1923] (Stich und Druck von C. G. Roder G. m. b. H. Leipzig). 49 с.
27. Кошиць О. Українські колядки: Для мішаного хору [без супр.] / Аранжував Ол. Кошиць. Київ; Ляйпціг: Україна. Українська Накладня; Львів: Книгарня Наук. Тов. ім. Шевченка; Berlin: Українська Накладня; Львів: Т-во «Просвіта», [1921] (Stich und Druck von C. G. Roder G. m. b. H. Leipzig). 19 с.
28. Кошиць О. Українські колядки та щедрівки: Для жіночого або дитячого хору [без супр.] / Аранжував [з передмовою] Ол. Кошиць. Київ; Ляйпціг: Україна. Українська Накладня, [1918–1923]. 19 с.
29. Кравців-Барабаш М. 10 українських церковних пісень для триголосого дівочого хору з фортепіяном. Торонто, 1977.
30. Лавришин З. Служба Божа на сопран, альт і бас. Торонто: Накладом автора, 1978. 27 с.
31. Лавришин З. Служба Божа. Літургія для мішаного хору. Торонто, 1988. 64 с. [Б-ка української духовної музики. У пам'ять 1000-ліття Хрещення Руси-України].
32. Леонтович М. Літургія. Майнц-Кастель, Скитальщина: Українська Автокефальна Православна Церква, 1947. 21 с.
33. Леонтович М. Літургія для мішаного хору й народу. Вінніпег: Конс. УГПЦ, 1973. 32 с.
34. Літургійні пісні. Мішаний хор. Різні композитори. Служба Божа. Додаткові пісні до Служби Божої. Чин Вінчання. Чин Похорону. Воскресна Утрень. Пісні на сцену. Принагідні пісні / зібрав і до тексту в укр. народні мови приробив С. Чичула. 4-е, дещо змінене вид. Шикаго, 1979. 240 с.
35. Літургія (скорочене видання) : збірка професора Івана Трухлого / ред. і видавець д-р Василь Трухлий = Liturgical hymns : from the collection of professor Ivan Truchly / Dr. Vasil Truchly, editor. Чикаго: Фондація Катерини Здорик, 1991. 260 с.
36. Літургія заупокійна. Муз. о. Н. Кумановського / зібрав і написав митр. прот. А. Двораківський. Нортгемптон, Па, 1972. 56 с.
37. Молебні за Київським напівом. 1. Загальний. 2. Державних свят і Новорічний. 3. Шкільний. 2-й випуск / упор. А. Гноєвий. Міннеаполіс, Мін., 1976. 44 с. [упорядковано відповідно вживання: УПЦ св. Арх. Михаїла, Міннеаполіс].
38. Панахида. Музика К. Стеценка / передмова В. Завітневича [УПЦ у США]. Нью-Йорк: Видання музичної секції Науково-Богославського ін-ту, 1953. 24 с.
39. Панахида і похорон за Київським напівом / упор. А. Гноєвий. Міннеаполіс, Мін., 1989. 71 с.
40. Панахида – Літія на чоловічий хор в українській мові / зібрав прот. о. А. Двораківський. [Б. р., б. м.]. 28 с.
41. Постова Вечірня. Випуск перший / упор. А. Гноєвий. Міннеаполіс, Мін., 1978. 27 с. [упорядковано відповідно вживання].
42. Прокіміни 8-ми гласів Київського розспіву. Обр. К. Стеценка. Вінніпег (Канада): Накладом Консистоїї Української Греко-Православної Церкви в Канаді, 1972. 7 с. [Всеукраїнський ювілейний комітет для відзначення 50-ліття проголошення автокефалії Української Православної Церкви 1921 р. Музичне видання комітету за редакцією д-ра Павла Маценка. Ч. 1].
43. Ситник А. Збірник Літургійних і церковних пісень. Аделаїда (Австралія): SlavicMusoft, 1991. 94 с.
44. Служба Божа св. Івана Золотоустого на мішаний хор. Музика прот. І. Заяця. Саскатун (Канада): Музична Накладня Української Книгарні, 1963. 60 с.
45. Спех С. Архиерейська Божественна Літургія Св. Йоана Золотоустого українською мовою на мішаний хор. Мюнхен, 1979. 103 с.
46. Спех С. Божественна Літургія Св. Йоана Золотоустого українською мовою на мішаний хор. Друге видання. Мюнхен, 2009. 102 с.
47. Співи з Постової Тріоди: Партитура / [ред. і упор. В. Завітневич] / Науково-Богословський ін-т УПЦ в США, Музичний відділ. Нью-Йорк, 1960. 112 с.
48. Співи на Літургії: Партитура / [ред. і упор. В. Завітневич] / Науково-Богословський ін-т УПЦ в США, Музичний відділ. Нью-Йорк, 1963. 399 с.
49. Співи Постової Тріоди: Партитура / [ред. і упор. В. Завітневич]. Видання УПЦ в США [Науково-Богославський інститут УПЦ в США. Музичний відділ], 2-ге вид, доп. і випавлене. So. Bound Brook, N.J., 1978. 196 с.
50. Стеценко К. Служба Божа. Літургія для мішаного хору й народу. Музика Кирила Стеценка. Вінніпег (Канада): Накладом Консистоїї Української Греко-Православної Церкви в Канаді, 1972. 53 с.

51. Стеценко К. Українські колядки та щедрівки : Для мішаного й однородного хору [без супр.] / [Упоряд., обр.] К. Стеценко. К.; Ляйпціг: Україна. Українська Накладня, [1920–1923]. 15 с.
52. Страсті (партитура). Третій випуск / упор. А. Гноєвий. Міннеаполіс, Мін., 1980. 56 с.
53. Українські канти і псалми. Нью-Йорк: Музична секція Науково-Богословського інституту Української православної церкви в США, 1953. 25 с.
54. Федорів М. Воскресна Утрєня на мішаний хор. Заранжовано за укр. церковним напівом. Чикаго: В-во Єпархії св. О. Миколая в Чикаго, 1967. 36 с.
55. Федорів М. Дві Служби Божі Ф-дур і Г-дур на чоловічі хори. Філадельфія, 1984. 52 с.
56. Федорів М. Єрусалимська утрєня у Велику П'ятницю на мішаний хор. Чикаго, 1971. 48 с.
57. Федорів М. Єрусалимська утрєня (у Велику П'ятницю) на мішаний хор. Друге видання. Філадельфія, 1982. 46 с.
58. Федорів М. Збірник літургичних співів Закарпатської Церкви Візантійського обряду для мішаного хору. Філадельфія, 1982. 108 с.
59. Федорів М. Служба Божа для міш. хору F-dur. 2-ге вид. в укр. мові. Філадельфія, 1982. 29 с.
60. Федорів М. Служба Божа G-dur на міш. хор. Філадельфія, 1982. 68 с.
61. Федорів М. Служба Божа для мішаного хору in G-dur. Подана за українським народним наспівом. Чикаго: Вид-во Єпархії св. о. Николая, 1967. 35 с.
62. Федорів М. Служба Божа F-dur для мішаного хору. Філадельфія, 1982. 30 с.
63. Федорів М. Українські релігійні пісні на хори мішані, чоловічі й жіночі. Ч. I. Шікаго: Видання О. О. Василян, 1960. 52 с.
64. Федорів М. Українські релігійні пісні на хори мішані, чоловічі й жіночі, сольові й інструментальні. Ч. II. Шікаго: Видання О.О. Василян, 1960. 55 с.
65. Церковні пісні для академій / зібрав прот. В. Слюзар з нагоди Тридцятьлітнього ювілею Української Греко-Православної Церкви в Канаді. 1918–1948. Вінніпег, Ман.: Видання консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді, 1948. 13 с.
66. Christmas song book: prepared for Displaced Persons og Germany. [Germany]: World's YMCA/YWCA; 1947. 64 p.
67. Fiala G. The Millennium Liturgy. Літургія на Тисячоліття Хрещення України: рукопис. Канада, 1986. 120 p.
68. Panakhyda. Composed by Zenoby Lawryshyn. Toronto: The Bohdan Cirka Foundation, 1984. 20 p.